

Viola Parente-Čapková

Kirjallisuudentutkimuksesta ja puhuttelevasta runosta. Keskustelua Jouni Inkalan kanssa

Viola Parente-Čapková: Opiskelit muun muassa vertailevaa kirjallisuudentutkimusta ja filosofiaa ja opetit niitä yliopistolla. Mitä tämä akateeminen menneisyys on merkinnyt runoudellesi?

Jouni Inkala: Aloitin yliopisto-opinnot filosofialla ja aate- ja oppihistorialla Oulun yliopistossa ja sitten jatkoin Helsingissä. Kun tulin Helsinkiin, tein aineopinnot yleisestä kirjallisuustieteestä. Olin pitkään, jos kuukausi pari on pitkä aika, kahden vaiheilla, kummasta tekisin pääaineopintoni. Syitä kirjallisuuden voittoon tässä privaatisissa kisassa oli kaksi. Ensiksikin epäilin, että logiikan jatkokurssista en muka selviäisi ja toiseksi, erään kerran kun samoilin Akateemisessa kirjakaupassa (mikä sivumennen sanottuna on mielestäni tärkeä osa kirjallisuuden- ja ylipäättään humanistiopiskelijoiden opintoja), niin hylly ojensi käsiini kaksi amerikkalaisen e e cummingsin runokirjaa. Pidin kovasti lukemastani, koska se oli kokonaan toisenlaista kuin itse kirjoittamani runot ja päätin, että tämän runoilijan kanssa haluan keskustella pidempään. Tiesin jo silloin, että en saisi muodon tasolla vaikutteita cummingsilta, ja se helpotti keskinäistä tutustumistamme. Ja juuri niin kävikin. Sisällön tasolla cummingsin runojen unitarismi oli panteismia kaikkialla näkeville maalaispappilan kasvatille jo valmiiksi läheinen sfääri. Akateeminen menneisyys on siis toki osa nykyisyyttäni. Ja akateeminen menneisyys kasvoi maalaispappilamenneisyyteni päälle.

V P-Č: Milloin ja miten päätit, että omistaudut täysin runoudelle?

J I: Päätös tapahtui jo niinkin aikaisin kuin vuoden 1986 helmikuussa, Limingan taidekoulussa. Olin halunnut lukion jälkeen mennä vuodeksi taidekouluun, sillä olin piirtänyt palolla koko lapsuuden ja nuoruuteni ja rakastin sitä. Kuitenkin grafiikanluokassa tajusin eräänä päivänä, että kun kaiverran puulevyä, sepitän samanaikaisesti tarinaa, tilannekuvausta, tai ymmärrän kuvaani sanoilla. Tämä sivuraide (tai silloin jo pääraide) ei kuitenkaan näkynyt itse kuvassa. Tajuntani rähjähti myönteisellä tavalla ja sen myötä ulkoinenkin välineeni vaihtui sanaksi. Taidekoulun jälkeen hain kokemuksia kirjailijanuralle eri työpaikoista, muun muassa sairaalan röntgenkuvien kehittämöstä, enkä lainkaan suunnitellut yliopisto-opintoja. Mutta niin vain sekin reitti tuli käytyä läpi. Samaan hengenvetoon tähän täytyy lisätä, että tajusin musertavasti jo lapsena,

että olen lahjoiltani taiteilija ja että osaamiseni on siis erittäin kapea-alaista. Huonohko näköni varmaan edisti mielikuvitukseni estotonta laukkaa ja sulki puomillaan jo sinälleen sadat muut polut elämän maneesilla.

V P-Č: Mitä kaikkea filosofian opiskelu on antanut sinulle ja kirjoittamisellesi?

J I: Ainakin rakkauden antiikin aikaan. Rakastin Platonin lukemista. Ja filosofian opinnoissa valitsin tentteihin kaikkein mieluiten arvofilosofian teoksia sekä etiikkaa. Mielitäni askarruttivat kysymykset siitä, miten elämä pitäisi elää ja mikä on oikeudenmukaisen toiminnan mahdollisuus. Olin kasvissyöjäkin seitsemisen vuotta vain eettisistä syistä. Simone Weilin *Painovoima ja armo* oli kovaa valuutaa. Sartren ja Camus' n eksistentiaalisuus jätti lähtemättömän jäljen ymmärrykseeni. Ja onhan filosofian ja runouden yhteinen alkunimittäjäkin ”maailmaan heitetty” ihminen. Ihminen on alati synnytystilassa oleva elollinen, tietoisuuden ja aistien ilmakehän perillinen. Tämän verran pystyn nyt jäljittämään...

V P-Č: Seuraatko kirjallisuudentutkimusta, onko se inspiroivaa?

J I: Suurin sykkettäni kohottava alue kirjallisuudentutkimuksessa on kirjallisuuden historia. Sehän on vaikuttanut täysin suoraan yhteen kokoelmaanikin. *Kirjoittamaton* -teoksessani asetin nimittäin itselleni reunaehdon, että jatkaisin siitä mihin kirjallisuuden historia on tähän saakka päässyt. Sepitteellisessä mielessä tietenkin. Ja lisäksi olen inspiroitunut muun muassa Beckettin ja Wittgensteinin elämäkertoista, joista poimin niin ikään vaikutteita. Yleisemminkin kirjallisuudentutkimuksen tehtävä on laajentaa käsitystämme ihmisyydestä taiteen seikkailumaastossa. Ihmisyydestä silloinkin kun tutkitaan eläinsatuja...

V P-Č: Luetko omaa runouttasi koskevaa kirjallisuudentutkimusta ja runokokoelmiesi arvosteluita? Mitä ne sinulle merkitsevät? Millainen olisi arvostelu, josta voisit inspiroitua eli arvostelu, joka antaisi sinulle jotain tärkeää seuraavia kirjoitusprojektiasi varten?

J I: Luen lehdistä kritiikkejä vain silloin, kun olen itse lukenut teoksen ensin, sillä haluan olla ensin, tai ainakin itsenäisesti kaivamassa aarrearkkia esiin. Omista kirjoistani voin lukea arvioita vain vaihdellen, sillä eiväthän kaikki tule vastaan. Yleisellä tasolla arvostan sitä, jos kriitikko on lukenut kirjailijan aiemmankin tuotannon ja perustaa kommenttinsa uudesta teoksesta siihen. Olen saanut lukea paljon kirjoitani kiittäviä ja mielelläni olen palauttanut kaiken kiitoksen runouden piikkiin; olenhan itse saanut siltä niin äärettömän paljon. Tässä olen vanhojen aikojen jälkeläinen, kirjoitettiinhan

silloin teoksen ensilehdille täysin vilpittömästi ”Soli Deo Gloria”. Olen niinikään luke-
nut kiinnostavia kirjallisuudetutkimuksia runoistani ja joskus vallan mykistynyt kun
sieltä, runoistani siis, on joku lahjakas tutkija voinut löytää niin paljon eriteltävää. Jos
kirjailijasta tehdään hänen eläessään kirjallisuudentutkimusta, on se mielestäni suuri
kunnia ja omalta kohdaltani voin sanoa, että se auttaa kirjailijaa antamaan tulevissa
teoksissaan parastaan.

V P-Č: Mitä mieltä olet siitä, kun puhutaan ”trendeistä” kirjallisuudessa tai runoudessa?

J I: Itse vierastan niitä, kieltämättä kuitenkin sitä tosiseikkaa, että tiettyinä aikana eri
kirjailijat hakeutuvat samantapaisiin aihevalintoihin. Runoudessa olen aina hieman
kavahtanut muoteja, sillä nuoruudessanikin pukeuduin mielelläni isäni hääpuvun tak-
kiin 1960-luvulta. No, itselleni runouden keskus ja selityserusta (historiankirjoituksen
tapaan) on aina ihminen ja itse kirjoitan maailma ja elämä sekä olemassaolon ilmiö-
todellisuus lähtökohtanani. Ilmaisun sisäinen rehellisyys on osa prosessia, ja runon
energiälähteen muuttuminen kieleksi itselleni kypsyystesti. Ja koska tunnustaudun
akmeistien jälkeläiseksi, ajattelen, että runoilijana olen vastuussa jokaisesta kirjoitta-
mastani sanasta. Trendi ei käsittäkseni sellaiseen pysty.

V P-Č: Miten ja miksi olet valinnut ilmaisumuodoksesi runon?

J I: Helppoa olisi sanoa että se valitsi minut. Mutta tarkennan: kun taiteellisen elämäni
keskus on sisäinen näky, niin se on yleensä niin vahva, että vaatii jäämistä sen ääreen,
ja tästä äärelle jäämisestä syntyy kulloinkin ennalta arvaamattomalla aikajanalla säe,
säkeistöjä, osa runoa tai jopa runo. Keskityn niin suuresti tämän tulokkaan valohämyyn,
tunnelmaan, psyykkiseen hetkeen sekä sekunnin sadasosien voimaan, että en näköjään
oikein koskaan raski lähteä tämän kotikutoisen Sammon luota – juonikuvaukseen,
esimerkiksi!

V P-Č: Mitä laji merkitsee sinulle?

J I: Tämä vastaus jatkuu oikeastaan edellisestä, sillä laji ei ole vankila, mutta kirjoittajan
tapa elollistaa elämää ja tehdä oivalluksia ajaa häntä tietylle kirjoittamisen alueelle, niin
notkeita kuin lajityyppien huokoiset rajat nykyään ovatkin... Olen kirjoittanut pari
kuunnelmaa ja pari näytelmääkin, ja silloin tilanne on ollut se, että juttu on hakeutu-
nut ”yli” runouden ja minun on ollut pakko tehdä siitä jotakin muuta. Mutta koska
olen taiteessa ehdottoman uskollinen runouden muusalle, katson aina, joka ikinen
kerta, syntykö aiheesta ensin runo, esimerkiksi kertova sellainen, ja jos lukuisten

versioidenkaan jälkeen ei, niin sitten tiedän, että voin tehdä sen jutun Thalialle. Proosaa ja näytelmiä luen runojen lisäksi mielelläni. Onhan se jännittävää aivan fyysisesti tuntea, millainen sisä- ja ääreisverenkierto käsissä olevalla teoksella on. Ja Raamatussahan oikeastaan ovat kaikki lajit enemmän tai vähemmän läsnä.

V P-Č: Runojasi on käännetty monelle kielelle. Itsekin olet kääntänyt runoutta. Mitä mieltä olet runouden kääntämisestä, käännettävyydestä tai kääntämisen mahdottomuudesta?

J I: Kumarran aina syvään kun joku kääntää runoutta, sillä sehän on tehtävänä aina valtava energiasiirros yhdestä kielestä toiseen ja lisäksi myös mittava voimanponnistus. Periaatteessa se voi olla mahdotonta, ja olen kuullut että esim. Marina Tsvetajevan kääntäminen on mahdottomuus. Mutta kun olen lukenut esimerkiksi saksaksi ja ranskaksi käännöksiä olen kiitollisena saanut tuntea Tsvetajevan runojen järkyttävän kiihkeyden. Luovuus voittaa siis kekseliäisyydessä mahdottoman, joka on ilmeisen epäkekseliäs ja negatiivisesti varautunut jo sananakin, jähmeä ja liikkumaton. Itse olen kääntänyt runoja englannista, saksasta, ranskasta ja nyt viime aikoina varovasti italiasta. Usein tunnen olevani ääriajoilla osaamistani. Ymmärrys siinä kehittyy. Ja tapahtuu syvällinen keskustelu kahden runoilijan välillä. Palaan Platoniin – kääntämisessä tapahtuu saman sukuinen henkinen sanojen vaihto kuin kokoonnuttaessa jollakin auringon lämmittämällä keskusteluniityllä... Tämän sananvaihdon tuloksena saamme onnellisissa olosuhteissa luoksemme erityisen lahjan, joka syntyy seimen lapsen tapaan osaksi sen kielen runoutta, jolle se on käännetty.

V P-Č: Taide on aina poliittista, avoimesti tai ei-avoimesti. Otat runoillasi kantaa maailman tärkeisiin ja vaikeisiin kysymyksiin. Miten tämä aspekti on kehittynyt tuotannossasi?

J I: Nuorempana ajattelin, että runon vapauden kuuluu olla ei-poliittista. Mutta kun onnekseni sitten luin Ahmatovaa ja Mandelstamia – Miloszia ja Brodskya unohtamatta – tajusin, miten syvästi persoonallista vastuuta kantava, aikakautta tutkiva runo voidaan tehdä miltei kaikilta katseilta piilossa. Tajusin, miten rohkea yksityinen runo voi olla, ja että sen ajankohtaisuus lasketaan vuosikymmenissä ja -sadoissa. Ja niin aloin iän myötä enenevästi päästää näitä vaikutteita runouteeni. PEN-klubin jäseneksi liittyminen ja tietoisuuden kasvaminen sitä myötä vaati osaltaan ilmaisuni reviiirin laajenemista, tai vähintäänkin uudenlaista kohdentamista. Puhutteleva runo on aina vaativa kirjoittaa.